

THE RUB

Enyészet

VARGA BALÁZS

A BOMLÁS MINDENT ÉS MINDENKIT ELÉR, A FILM SEM HALHATATLAN.

Hamlet mindig változik, Hamlet maradandó. Hamlet konstans. Ahogy a matematikában vannak konstansok, olyan állandó értékek, mint a pi, amelyről ugyan nem tudjuk, hogy mennyi, csak azt, hogy egy konkrét, rögzített érték, úgy talán a kultúrában is beszélhetünk konstansokról. Ha igen, Shakespeare *Hamletje* bizonyosan közéjük tartozik. Olyan kulturális állandó, amelyről nem tudjuk, hogy „mennyi”, ezért mindig újra és tovább kell számolnunk – de folyton számolunk vele.

A *Hamlet* mindenkié. Mindenki ismeri. Tud róla. Tudja idézni, és idézi is. A *Hamlettel* bármit meg lehet csinálni, hisz mindent kibír. Újraírható, újraolvasható és újraértelmezhető. Hamlet ott van a *Star Trek*ben és a *Simpson család*ban. Pár éve Ryan North egy Kickstarteres pénzgyűjtés után útváltszós verzióban írta újra a drámát. Könyve a „Lenni vagy nem lenni” dilemmáját elágazó ösvényes narratívákra fordította át, amelyben az olvasó választhatott, hogy Hamlet, Ofélia vagy Hamlet

apja szerepéből járja végig az útváltszós történetet.

A legkülönfélébb színházi, filmes és popkulturális *Hamlet*-verziókhoz, utalásokhoz és remixekhez képest Lichter Péter és Máté Bori friss experimentális filmje, a *The Rub* kifejezetten tiszteltudó értelmezés. Tisztelettudó, sőt hagyománykövető, amennyiben nem variálja át a történetet (ahogy tette azt például Ian McEwan tavaly megjelent *Dióhéjba zárva* című könyvében), hanem egy bevett értelmezésből indul ki, és annak radikális, zsigeri és furcsa továbbgondolásával áll elő. A *The Rub* tudatfilm vagy tudatfolyam: úgy vezet elő a drámát, illetve a drámai szöveget, mint egy belső monológot. Nem a *Hamlet* tudatdrámaként értelmezése az újdonság tehát (hogy csak egy emlékezetes és fontos magyar példát mondjunk, az 1980-as évek elején Bódy Gábor úgy vitte színre Győrben a *Hamletet*, mintha a főhős agyában játszódna a történet), hanem az, amit és ahogy a drámával ez a film kezd.

„Neked is el kell aludnod” Lichter Péter hosszú évek óta szisztematikusan, töretlen

lelkesedéssel kutatja és képviseli az experimentális filmek és ezen belül a magyar kísérleti film történetét. (<http://lichterpeter.blogspot.hu/>) Doktori dolgozatát fősodorbelti amerikai klasszikusok és az avantgarde film kapcsolatáról írta. Mainstream és avantgarde szépen összehurkolódik ebben a mostani filmben is. Lichter tudja, miért fontos a hagyomány ismerete, milyen benne lenni egy hagyományban vagy akár különböző hagyományokban – és azt is tudja, milyen egyedül vagy kevesen lenni, hiszen az experimentális, kísérleti, underground film immár csak egy szűk csoport, néhány ember ügyének tűnik a mai hazai filmes és kulturális környezetben. Ebben a szűk csoportban, Lichter filmjei körül, azért a kortárs magyar próza, költészet és kritika több prominense benne van. A pár éve készült experimentális etűd, a *Rimbaud* szövegét Kele Fodor Ákos, Nemes Z. Márió és Mestyán Ádám írták, a tavalyi poszt(apokaliptikus)horror, a *Fagyott május* pedig Bartók Imre forgatókönyvének alapult.

Az elmúlt bő év amúgy már önmagában elég erős sorozat. 2017-ben jelent meg a Lichter kísérleti filmről szóló (többnyire a Filmvilágban megjelent) írásait egybegyűjtő kötet (*A láthatatlan birodalom*), került, ha szűk körben is, de mozikba a *Fagyott május*, 2018-at pedig a *The Rub* nyitja. A *Hamlet*-filmet Lichter Máté Borival készítette együtt, aki pár éve az ő kísérleti filmes kurzusaira is járt az ELTÉ-n, tavaly pedig önálló kísérleti etűdjével (*The Headless Appearance*) a Berlinale párhuzamos szekciójában, a Kritikusok Hetében debütált. Ott, ahol idén a *The Rub* is bemutatkozik.

Lichter és Máté filmje tehát vagány kísérlet. Mentális film. Experimentális. Be a tudatba, vissza a múltba. *Hamletet* úgyis fejből kell idézni. Már az elején megkapjuk a nagymonológot, nem véletlenül, a cím is innen van. Hiszen a „Lenni vagy nem lenni” monológban hangzik el a „bökkenő” vagy „baj” szó (az első Arany János, a második a film által használt Nádasdy Ádám-féle fordítás). Egészében idézve: „A halál: alvás; az alvás: talán álom – itt a baj: hogy milyen álmok jönnek a halálban, mikor az élet gubancát leráztuk, ez meggondolkodtat”. Milyen álmok jönnek: ez a nagy kérdés. Ez *Hamlet* kérdése, ez a film kérdése, és a film szerint ez a filmkultúra vagy a filmes örökség egyik nagy kérdése is.

A *The Rub* az enyészet filmje. Alkotói régi celluloid tekerceket ástak el a földben, többek között rohadó gyümölcsökkel együtt, és hagyták a nyersanyagot lebomlani, átalakulni. Az ily módon komposztált tekerceket utána további kezelésnek és beavatkozásoknak vetették alá, újrafotózták, szkennelték és animálták. A rohadás, a bomlás elképesztő, pszichedelikus képeket és hatásokat eredményezett. Olykor felismerhető az eredeti tartalom, máskor csak szétmarrt formák és harapós színes pacnik maradtak. Az enyészet képei zavarba ejtően gyönyörűek. Yorick koponyája talán kevésbé rohadt el, mint másé, de a sírból kiemelve, tudjuk, rettenetes látványt nyújthatott. A bomlás rettenete és szépsége, megállíthatatlansága, a halál és az enyészet utáni álmok – Lichter Péter és Máté Bori filmje ezt a motívumkört és asszociációláncot fűzi sajátos, szuggesztív rendszerbe. Izgalmas nézni és jó hallgatni, mert atmoszférát teremt, miközben zavarba is hoz.

Szemben a filmgyűjtőkkel és archivátorokkal, ennek a filmnek az alkotói nem az enyészettől mentették meg a régi tekerceket, hanem az enyészet érdekében gyűjtötték össze azokat. Volt közöttük amerikai akciófilm (*Terminátor*, *Jason Bourne*), európai művészfilm, de régi szocialista híradó és tán családi amatőrfilm is. A bomlás

„Régi celluloid tekerceket ástak el!”

mindent és mindenkit elér. A visszafelé öregedő Benjamin Buttont alakító Brad Pitt arcát éppúgy átrajzolja, mint a családi felvételeket.

Mi történik a régi filmekkel? Hol és hogyan élnek tovább? A mozi vetítőfülkében felvett, stílusukban és textúrájukban a filmből erősen kilógó betétek mintha ezt a kérdést artikulálnák. A filmemlékezet – álom. Cinetrip, belső, mentális utazás. A *Hamlet* szövege és a komposztált képkockák asszociációtánca tehát nem véletlenszerűen fut egymás mellett. A *The Rub* jófajta konceptfilm, amelynek nem szakadnak el egymástól a különféle rétegei. Nagyon különböző dolgokat hoz össze, de azért megmutatja, hogy van, lehet közük egymáshoz. Ha másért nem, azért, mert a nagy dolgok és nagy szavak (halál, álom, enyészet) azért csak egymás körül keringenek.

A kevesebb mint egyetlen órába sűrített szöveget, ezt a belső monológot Hajdu Szabolcs mondja fel fanyar, tépelődő hangon. Néhány résznek többször is nekirugaszkodik. Még egyszer, újra. A beszélő maga is keresi a hangot, a tónust, hogy miként tudná megszólaltatni, kifejezni a gondolatait. Vannak más hangok is, sőt, röviden Laurence Olivier is megszólal a filmben Hamletként, szóval maga a monológ is töredezett, de ami fontos, az az alaphang. A keresés, a tépelődés hangja. Ezért is szép

az inkább csak látszólagos paradoxon, hogy az európai kultúra nagy konstansa és tépelődő monológja javarészt az amerikai mozikultúra emblematikus képeivel társítva szólal meg. Van befutónk, kapunk stúdióemlékmákat, és van mottónk is, ami megint egy másik regisztert hív be. Az 1956-os *A testrablók támadása* című inváziós sci-fiből vett mondat („Előbb vagy utóbb neked is el kell aludnod”) nemcsak a fenyegető, pusztító álmot idézi meg (Don Siegel filmjében az embereket álmukban változtatták érzélemmentes klónokká az idegen gubók), hanem a paranoia, az önfeladás és konformitás, az ellenségessé és idegenné vált világban utolsóként állva maradó individuumok mítoszát is. Legyenek azok örületet tettető és örülettel szembesülő dán királyfiak vagy amerikai akcióhősök.

A *The Rub* moziban az igazi. Moziból való, moziba való. Nyilván keveseket szólít meg, hisz tömény útifilm. Hosszú szavatosságú anyagból készült, bízunk benne, hogy a bomlási ideje sem lesz rövid.

•
THE RUB – magyar kísérleti film, 2018. Rendező, vágó: **Lichter Péter**. Társrendező, látványtervező: **Máté Bori**. Zene: **Horváth Ádám Márton**. Szöveg: **William Shakespeare: Hamlet (Nádasdy Ádám fordítása)**. Narrátor: **Hajdu Szabolcs (Hamlet)**. Producer: **Roger Deutsch, Aaron Khandros, Harmi Gábor, Lichter Péter**. 60 perc.